

ÚJ BARÁZDÁK

Élesen szabdalt fekete rögök. A fény szivárványosan ül meg a közepükön, mint ahogy az aranymosó tálcájának mélyén a spektrum minden színével ragyogtatja a sáraranyt a napsugár.

Nyárliget környékén ritka az ilyen jó, kötött föld. Vitáli Mihály tanya-si tanítónak lelkiismeret-furdalása van, hogy megtapossa, bár a sok elnyesett, kikandikáló gyökér mutatja, nemrég törhették föl a parcellát, kell még itt bőven, keresztbe-kasba szántani.

A barázdákban apró madarak. Ugrálva keresgélnek gilisztát, pajort. Majd az őszi vetés földbe kerülésekor jön el a nagy lakmározásnak, az egész tél-re való zsír gyors felszedésének az ideje. (De akkor már meg kell küzdeniük óriás riválsaikkal: a varjakkal és a csókákkal.)

Vitáli gyermekkorában madarat csapdázott. Fillért adtak a szép tollakért a kiöltözve vecserkázni készülő legények, és fél pengőt Grossberg horgászboltos, aki díszes úszókhoz, műcsalikhhoz használta fel őket. A tollától megfosztott madarat pedig felfalta Bozont, a puli.

Vitáli már nem fog madarakat. Nem venné lelkére a halálukat. A fronton annyi ideig volt a halál markában, annyi barátját látta légnyomástól némán összeesni vagy gránáttól szétszakadni, hogy örökre elege lett az ölésből. Már húst sem szívesen eszik. Nem vegetáriánus, mert olyan itt nincs, az olyat csak hírből ismerik, és elmeháborodottnak tartják, de ha egy szárnyról letépi fogaival a húst, sokáig forgatja szájában, és ha nem is utálkozva, de öröm nélkül nyeli le. (Talán az életét is köszönheti ennek, mert a frontról hazaérkezvén nem egy társa halálra falta magát szalonnával és kolbásszal.)

A tanítót Liskányéknál csak görhével kínálták meg. Az árpakávéba a saját kockacukrát tette bele. (Mindig van nála, ha nincs ideje enni, vagy késve ér vissza a tanítók szolgálati szállására, pár szem kockacukorral elolthatja éhségét.) A háziasszony látta, és nem szabadkozott. Nagy szentség a vendéglátás törvénye, de a háború (a propagandafilmekben hirdetett önfeláldozással szemben) végsőkig önzővé és fukarrá teszi az embereket.

– Írassák hát be Janikát! – kezdte a tanító, mikor úgy gondolta, az udvariaskodó szavak és a falatoztatás után eljött a tárgyalás ideje.

– Janikát? – kérdezte hátra dőlve a gazda, Liskány András, mintha lenne még más gyermeke, s mintha nem tudná, miért jött Vitáli.

– Esze van. Sokra vihetné. Egyszer még büszkéek lesznek rá.
– Na, ’szen büszke lehetek én rá itthon is.
– Volt már valakinek érettségije a családban? Janika érdekét kell nézni!
– Kell... – dűnyögte Liskány, és pipát vett elő. – Ha már itt tartunk, gimnáziumba innen is bejárhat.

Persze, bejárhat. Ha hajnalban kel. Vissza meg késő délután érne. Míg a városiak a leckét írják, a bokortanyákban lakók a bakancsukat koptatják a kótaji makadámúton, aztán meg eláztatják a rossz, sáros homokdűlőkön. Tudja ezt Vitáli Mihály. Tudta már az elmúlt rendszerben is. Az újban ezért első dolga volt a tanyasiak kollégiumának megszervezése. ’49-ben, mikor a néphatalom végleg győzedelmeskedett, megkapta hozzá a Kanadába menekült Ungváry gróf villáját. (Épp a gimnáziummal szemben.)

Nem gondolta Vitáli Mihály, hogy a politikai reakció legyőzősénél is keményebb dió lesz a szülőket meggyőzni.

– Ha bejárós lesz Jani, itthon is besegít legalább.

Persze, besegít. Ami tanyán azt jelenti, hogy estig dolgoztatják. Tanulni már csak az ágyban tud, a paplan alá bújva, zseblámpával, hogy a többieket ne zavarja. (Tanyán októbertől ápriliséig egy szobában húzza meg magát a család, pazarlás lenne minden helyiséget befűteni.)

Vitáli keze ökölbe szorult, mikor válaszolt:

– A diáknak az iskola a munkahelye. Az a szép, ha ott megállja a helyét. A nyári szünetben, az más, akkor segíthet. És amúgy is akkor van a munka dandárja, akkor...

– Van egy kis novám! – mondta szinte kiáltva a házigazda, mintha ez lenne minden gondra és kérdésre a megoldás. – Ne sértsen meg azzal, hogy elutasít!

A tanító nem szívesen iszik alkoholt. A novabort pedig kifejezetten utálja. A rossz lötytől felmegy a sava, fájni kezdenek karjában az erek, és kiújul az aranyere. De ilyen ingatag helyzetben egy elutasításon is múlhat a dolog.

A felszántott résznek vége. Vitáli tengeritarlóhoz ér. A tarló él: pockok csutkamaradványokat rángatnak, madarak kukoricaszemeken veszekednek, ha pedig szalad egyet a szél, lobogni kezdő csuhék jelzik útját.

A parcella bal oldali vége felé álló traktor mintha levélnehezékként tartaná meg a tájat az elrepüléstől. Vitáli ismeri ezt a gépet. G35-ös Hofherr, amit a nép „körmös Hoffernek” hív. Ungváry grófnak, a városkörnyék legnagyobb birtokosának egyszer felrótta a sógora, hogy még mindig középkori módszerekkel gazdálkodik. Erre Ungváry Sebestyén vett egy Hoffert.

Tényleg sokkal gyorsabban ment vele a szántás. Viszont tíz uradalmi cselédet családostul kidobott a gróf: nem volt már rájuk szükség, a gép elvégezte a munkájukat. (Mivel új helyre nem tudtak leszerződni a szerencsétlenek, a fagyok beálltakor visszazöktek a cselédszállásra. A majorság népe a saját kommenciójából adott nekik annyit, hogy ne haljanak éhen.)

A Hoffer immár természetesen a téeszcséjé. Ez a legfőbb vagyona, mert a szövetkezetbe csak azok léptek be, akiknek nem sok bevinnivalójuk volt. A kisköldű, a rosszföldű, a gazdasági eszköz nélküli szegények. Nekik nem volt mit kockáztatniuk.

A tanító elindul a traktor felé. Hamarosan kiveszi egy integető ember képét. Ahogy közelebb ér, kiderül, hogy a férfi nem neki integet, hanem szaporán szalonnázik, azért jár a keze. Ez az ember nem idevalósi. Pestről hívhatták a Hoffert vezetni és gondozni. Bőr sofőrsapka van rajta és olajfoltoktól csillogó szerelőruha. Mögötte két rongycsomó. Nem, nem rongycsomók azok. Hanem két ember. Őket ismeri Vitáli Mihály. Elemista padszomszédja, Rosinecz Sanyi az, a feleségével.

Sanyi nagyot nőtt a tanító szemében, amikor a papok '46-os agitálásakor (valójában a szlovák egyházak és a szlovák kommunisták együtt szédítették a tirpákságot, ígértek fűt-fát, ha „hazatelepülnek” Csehszlovákiába) úgy állt ki a Nyárligeten maradás mellett, hogy ostorral kergette le a Vargabokorban felállított emelvényről a Kitelepítési Bizottság szónokait.

– Dobri djeny! – köszön a tanító Rosinecz Sanyinak.

– Dobri! – jön foghegyről a válasz.

Vitáli leül, lehúzza cipőjét, kirázza belőle a földet, s csak azután veszi alaposabban szemügyre a házaspárt. A férj a traktor jobb, a feleség a bal keze előtt fekszik. Szoktak a gépnél hűsölni a munkások, de most nincs nyár. Bár októberhez képest meleg az idő.

– Mit csináltok ti ott, Sanyi?

– Fekszünk.

– Minek?

– Csak! – mondja ingerülten.

Felesége meg rúg egyet a lábával. A tanító az asszonyra néz. Nem lehet több huszonöttnél, de a robot és a gond már szürke kérget vont arcára. Nyakán és csuklóján megnyúlt a bőr. Szétterülő ruhája vékony testet rejt. A hasa közepe viszont hegyesen kiáll. „Csak nem?”

– Nem engedik, hogy végezzem a munkám – szólal meg a traktorvezető. – Leszálltam enni, erre ezek idejöttek, és dirigálni kezdtek, hogy menjek innen.

- Igaz ez, Sanyi? – kérdi a tanító aggodalmas hangon.
- És ha igaz?! –
- De hát mi ütött belétek?
- Az, hogy mindenki mívelje csak a sajátját!
- Mi folyik itt, emberek? – kérdi a tanító, feláll és lesöpri nadrágját. A sofőr összecuska a bicskáját, aztán mégis újra kinyitja, és akkor felel:
- Engem az elnök ide küldött. Azt mondta, ez már a téeszcsé földje.
- Soha! – kiált Rosinecz. – Nem engedem elrabolni!
- Miket beszélsz? Ilyet nem csinálhatnak.

A párttaggyűléseken gyakran téma a mezőgazdaság kollektivizálása, de az előadók mindig hangoztatják az önkéntességet. Persze, utalnak arra is: a történelem megkövetelheti, hogy keményebb eszközökhöz is nyúljanak (egyelőre a népnek nem kell erről tudni), és hogy a reakció akadályozhatja az elkerülhetetlen folyamatot. „Sanyi reakciós lenne?”

– '45-ben kaptuk – kezdi el Rosinecz a sötét szavalást –, mi tisztítottuk meg a bokroktól, évekig csákányoztuk a gyökereket. Most, hogy már hozná a hasznot, elveszik tőlünk.

– Utánanézek a dolognak. Vagy hibáztak az elvtársak, mert ők is csak emberek, vagy félreértettetek valamit. Határozatot kaptatok?

- Kaptunk.
- Itt van?
- Mi a fenéért lenne?
- Mert elolvasnám... És mi volt benne?
- Hogy a téeszcsének tagosítania kell, mert a belépők...
- Ó, hát erről van szó! – kiált megkönnyebbülve Vítáli. – A tagok bevitt földcsekéi szanaszét hevernek a határban. Így nem lehet gazdálkodni. Összefüggő birtoktestet kell kialakítani. De ne félj, a törvény garantálja, hogy kapj cserebirtokot. Bemész a téeszcsé vezetéséhez...

- Minek menjek be? Már kijelölték az új parcellámat.
- Akkor mi a gond?
- Hogy az egy sovány szikes! Még az ördögszekér sem terem meg rajta. Ez meg itt a határ legjobb földje lett! Ha itt dögölök meg, akkor sem engedem elvenni!

- Állj fel, mert megbetegszel. A feleséged ráadásul terhes.
- Mi köze hozzá?! – kiált most az asszony. – Együtt dögölünk meg, ha kell! És dögöljön meg a gyerek is bennem! Hajtson csak át rajtam a traktor!

Vítáli mindig tudta: a tír pákok szeretik nyelvüket, lutheránus hitüket, de mindenekelőtt szeretik földjüket. Azért képesek megzavarodni! És ha

például egy katolikus sváb jányinak egy holdacskányival több hozománya van, mint egy nyárligeti tót menyecskének, a tirpák legény alighanem át-pártol hozzá. A saját családjukat is képesek megnyomorítani. A szalonnából csak az avast eszik, mert a jó tanyasi tokaszalonnáért pengőt adnak a városi urak a Búza téri piacon, és a pengőket folyton gyűjteni és éjjel-nappal (még alvás közben is) számolni meg vigyázni kell, mert sosem tudni, hol vernek dobra egy parcellát, és akkor abból lehet szerezni két ekefordulónyt. (Ha kell, a takarékos hitelével, amit majd nemzedékek fognak nyögni.) Az apa nem adja ki fiának az örökséget, sokszor még a házhelyet sem, hanem ő műveli egyben a birtokot, egész addig, míg az ágy lábához nem fektetik haldokolni (a tirpákok ott szeretnek meghalni, a földön). A fia pedig (aki a cselédházban húzta az életét évekig, akinek a felesége a sípolós sparhelt meg az ázó, vert vályogfalak közé szülte kölykeit), majd a saját gyermekein bosszulja meg apja zsugoriságát.

Vitáliék kivételnek számítottak: ők nem a földből, hanem talyigakészítésből éltek. Apja, Vitáli Albert gúnyolódott is a szomszédjaikon: „ezek hamarabb adnának ki pénzt ganéra a szántás alá, mint orvosért, ha beteg a gyerek!”

Vitáli Mihály az evangélikus tanítóképzőben végzett, így az ő megélése sem kötődött a földhöz. Mégis eufóriával élte meg a '45-ös földosztást. Mert végig arra gondolt, hogy azoknak a tiszt uraknak, vitéz uraknak, nagyságos uraknak veszik el a birtokait, akik a fronton folyton lebüdősparasztották, meg kikötéssel fenyegették őket, de ha szorult a helyzet, rögtön eltűntek a lövészárkok környékéről, hogy aztán a helyzet csillapodtával előjőjenek, és bolszevista csúrhének titulálva őket ordibáljanak.

Az édes bosszúállás öröme égett Vitáli Mihályban, mikor elkezdtek levetni az új birtokhatárokat jelző karókat.

De aztán látta az eke elé magukat befogó embereket, az anyákat, akik krumplihéjból készítettek a családjuknak ebédet, hogy a disznónak legyen mit adni, és a sóvár-éhes szemekkel varjakra vadászó gyerekeket. Látta, hogy a nagyobb föld, a nagyobb gazdaság a gyötrelmet is megnöveli. És a filmhíradókban, amikor a nagy Szovjetunió szövetségi köztársaságairól készült dokumentumfilmeket vetítették, látta a kazahsztáni kolhozok népviseletben, hangszóróval kihangosított rádiószó mellett mosolyogva gyapotot kapáló kolhozparasztjait, a Szibéria végtelen térségein lengedező búzamezőket, a búzamezőket játszi könnyedséggel betakarító kombájnokat és a Volga vidéki tejjgazdaság munkásait, amint a munkaegységeikért kapott pénzen öltönyt, zongorát, motorkerékpárt vásárolnak.

Vitáli Mihály megértette: csak a Párt útja lehet a helyes út.

– És mi lenne – kezdi Vitáli, és egészen közel ül le Rosinecz Sanyihoz –, ha vennétek egy nagy levegőt (s mikor mondja, ő is nagy levegőt vesz), és belépnétek a téeszcsébe?

Sanyi hallgat. A traktorista a bicskáját marokra fogja, mintha döfni készülné vele. Pedig csak a végkifejletet várva dermedt meg. S mintha elnémult volna a környék is. Nem hallani rágcsálómotozást, se rovarzúgást.

– Minek lépnénk be? A sok ágrólszakadt meg naplopó közé? – szólal meg végre Rosinecz.

– Mért mondod ezt? Nem naplopók. A többségük nem az. Szegények, ez igaz. De hiszen éppen ezért lenne rátok, középparasztokra szükség. A szegények jönnek boldogan, de alig hoznak valamit magukkal. A kulákok... Na, velük majd a párt... Ti középparasztok értetek a mezőgazdasághoz, és földetek is van. Ha azt beviszitek, lesz min gazdálkodnia a téeszcsének.

– Ki az a bolond, aki odaadja földjét a semmiért?

– Nem semmiért! Az év végi elszámoláskor a beadott föld nagysága arányában terményt kaptok. A munkátokért meg pénzt. És ingyenes orvosi ellátást. Ha meg odaértek, nyugdíjat. A gyerekekkel (az asszony hasa felé bök), a gyerekekkel meg mehettek a Balatonra üdülni. Voltál te már valaha a Balatonnál? Tudod te, milyen jó üdülni? Régen csak az urak csinálták. Te, én láttam egy filmet, egy szovjet dokumentumfilmet, a volgai kolhozparasztok év végén zongorát, motorkerékpárt vesznek...

– Filmeknek nem hiszek! A háború alatt olyanokat mutattak, hogy akik vállalják, hogy kimennek német gyárakba dolgozni, itthon majd házat vehetnek a keresetükből. Sok nyárligeti ki is ment. És mi lett a vége? Lebombázták a gyárat, és aki nem pusztult el...

– Sanyi! Hogy mered a fasiszta propagandát egy kalap alá venni a nagy Szovjetunió, a szovjet filmek... – áll föl mérgesen és megbotránkozva Vitáli Mihály.

– A földemet nem adom! – szakítja félbe Rosinecz keményen. – Nincs miről tárgyalni!

Vitáli öblös, maszatos poharat kapott Liskánynétól. Liskány András abba töltötte a novabort.

A háború alatt rozsból, krumpliból készítették a cefrét, abból meg a pálinkát. Amit még a nagy ivósok sem bírtak tisztán lehajtani. Tettek bele – ha volt – befőttlevet meg cukrot, és az egészet felöntötték teával. (Tea alatt a réten szedett füvekből készült főzetet értik erre felé.) Ezt, a poharakat ki-

moshatatlanul bemaszatoló kotyvalékot is teának nevezték el. Gyorsan hatott, és hamar vakságot, elhülyülést okozott. De itták, mert szesz nélkül minek élni? És mert szokás lett.

A tanító Liskányéknál érezni vélte a gabonából erjesztett méreg bűzét és ízét a borban. Kevés hiányzott, hogy ki ne köpje.

– Hanem van itt még valami a gimnáziummal kapcsolatban – mondta leszegett fejjel a házigazda.

– A pénz? Az iskoláért nem kell fizetni. A kollégiumért egy keveset, de a legjobbak mentességét kapnak az alól is. Sőt ösztöndíjat...

– Ejh! És mire nevelik ott a kölyköket?

– Fontos tudományokra.

– És hogy nincs Isten! A Biblia mese! Az embert meg nem teremtették, hanem a majomból lett!

A háború előtt a hivatalos sajtó folyton azt állította a szovjet államról, hogy ott család helyett nőközösség van, az istenhitet pedig üldözik. Vitáli az első vádat marhaságnak tartotta, sosem hitte el. De a másodikat igen, és felháborította. Bár szilárd hite sosem volt, az evangélikus tanítóképzőben mégis ragadt rá egyfajta vonzalom a vallás dolgai iránt.

Aztán a front lövészárkai engesztelhetetlen ateistát faragtak belőle. Mert azt látta, hogy aki imádkozik, azt éppúgy széttépheti egy akna, mint a nem-imádkozókat. Amikor pedig a hullatömegeket eltemető papok a haza és a kormányzó iránti hűségéről prédikáltak, Vitáli csikorgatta a fogait.

Újabbán ez a majomdolog izgatja az bokortanyák népét. Csakis rosszul süllhet el az evolúció melletti agitálás. A tanító óvatosan fogalmazott:

– Ezeket a rémhíreket a reakció terjeszti. A valóságban hittanórára szabadon eljárhatnak a diákok. És a gimnáziumban sem fogják őket istentelenségre nevelni. Se a kollégiumban. A Párt és a DISZ a garancia erre!

– Aha. Hát igen – mondta Liskány András, és ez nem jelentett sem igent, sem nemet.

Viszont az ablakon kezdett bámulni kifelé, ami azt jelentette, hogy a kedves vendégnek ideje távozni.

„Ezzel a nappal az ördögnek tartoztam” – gondolja bosszúsan a tanító, mikor kiér a városba vivő köves útra. Edzett népi pedagógus és pártmunkás ő, és a pártiskolában fel is készítették az esetleges átmeneti kudarcokra, egymás után két sikertelen meggyőzés mégis sok. De rögtön bátorítani kezdi magát: „Liskányék hátha mégis beadják a derekukat. Csak kelletik magukat. Nyakas emberek a nyárligetiek, különösen a bokortanyákon élők. Hej, ez a mi tírják fajtánk! És Rosineczék is felállnak egyszer. Késő este

már igazán hívös van. Nem fogja engedni Sanyi, hogy felfázzon az asszony. Addigra meg el is unják a sok kerék előtt fekvést. Mindenesetre beszélnem kell a városi titkárral. Őszintén elmondani, milyen nehézségek vannak. Tudnia kell róluk. Hisz nekünk, a jövő embereinek, nem lehet rejtegetni-valónk egymás előtt. Hm, miért csak neki mondjam el? Inkább felszólalok a következő városi pártértekezleten. Na, persze, ahhoz jól össze kell szednem a gondolataimat. Mert nemcsak panaszkodni kell, hanem megoldást is kínálni! Ha tudnám a biztos megoldást... Ötletek! Azokra van szükség! Hogy legyenek ötleteim! És másoknak is! Közösen eljutunk a megoldáshoz. Egyelőre az a lényeg, hogy világosan megfogalmazzak mindent írásban. Aztán aludni rá egyet..."

Akkora dörrenés, mintha júliusi zivatar készülődne az égből a földre szakadni. Utána hosszú zakatolás. Tehát nem az ég szólalt meg. A körmös Hoffert indították be.

Vitális Mihály elmosolyodik, de rögtön utána aggodalom ül ki az arcára. „Felálltak Rosineczék?” Látja maga előtt Sanyit, ahogy a kerék tövében fekszik, egészen alászorulva, és a kerék fölött az a hatalmas tömeg, és látja a feleségét is, a terhes nőt..."

És eszébe jut az a nő, ott Voronyezs környékén. Aki sót hozott a Honvédség tábori konyhájára. Kapott érte egy csajka diós tésztát. A nő megkóstolta, és örült, még aligha evett ilyet. Nevetett. Közben itt-ott bomba robbant. Nem sok. És akkor a nő elejtette a csajkát. S mintha magát is elejtette volna. Mert levált róla a hasa. Egy repesz felszakította kabátkáját, az alatt a bőrét, és a bőre alatt a méhét. A nő rettenettel nézi, ahogy kicsúszik belőle a magzata. És a repesz a magzatot is felszakította: mukkanás nélkül, félrecsapódó fejjel, beleibe csavarodva esik a hóra a kis lény.

Tél van újra, '43 gyilkos januárja, és Vitáli tizedes sírva rohan a Hoffer traktor bógésének irányába. Lábára szederág tekeredik, arcába csap a gyalogakác vesszeje, de ő ezt észre sem veszi, csak a felmetszett méhű nőt látja, azt az orosz nőt, vagyis Rosinecz Sanyi feleségét, és még a traktort, meg a traktor kerekeire főlspiccelő szennyes vért.

Elvágódik. El is ájul egy másodpercre.

Mikor kinyitja a szemét, már nem havat, hanem csillogó fekete földet lát.

És látja a pőfékelő körmös Hoffert is. Meg a parcella szélén a markos gazdákkal civakodó Rosineczékat.

Újra kiérve a köves útra, rendbe szedi magát a tanító. Koszos lett az inge, más baj nincs. Jó, hogy nem volt tanúja a kétségbeesésének. Elindul a város felé. Egy óra, míg beér a szállásra.

Kellett ez az óra, hogy a fáradtság feloldja traumáját. Már tud higgadtan gondolkodni. Nem reménytelen a Liskány fiú ügye. Csak a nép még nagyon műveletlen. És bizalmatlan. Ezt kell legyőzni. Erről fog beszélni a párttaggyűlésen. Úgy fogja megírni a felszólalását, hogy azt a Nyárligeti Napló is leközhessen. A felvilágosítás lesz a lényege. És a meggyőzés. Majd holnap megírja. Nem holnap: ma! Amikor még minden élmény benne van.

Levélpapírt vesz elő, és írni kezd. A mártogatós toll hegye barázdát barázdá után szántva karcolja a papírt.